

Aliqulov Mehmonali Salahiddin o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti PhD

Qishloq xo'jaligi har qanday davlat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi va u mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda, aholini ish bilan ta'minlashda hamda eksport salohiyatini oshirishda katta ahamiyatga ega. Biroq, qishloq xo'jaligining samarali rivojlanishi ko'p jihatdan ushbu soha uchun moliyaviy resurslarning mavjudligi va moliyalashtirish mexanizmlarining shakllantirilganligiga bog'liq.

Zamonaviy sharoitlarda qishloq xo'jaligini moliyalashtirish muammosi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'ziga xos xususiyatlari — mavsumiylik, tabiiy-iqlim sharoitlariga bog'liqligi, kapital aylanishining sekinligi, yuqori investitsion talab va shu bilan birga pastroq rentabellik darajasi — bu sohani moliyaviy qo'llab-quvvatlashning maxsus mexanizmlarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Moliya bozori esa zamonaviy iqtisodiyotda moliyaviy resurslarni safarbar etish va taqsimlashning asosiy mexanizmi sifatida namoyon bo'lib, u qishloq xo'jaligini moliyalashtirish tizimida alohida o'rin tutadi. Moliya bozori orqali qishloq xo'jaligi subyektlari investitsion resurslarni jalb qilish, kredit mablag'larini olish, kapital aylanishini tezlashtirish, moliyaviy risklarni diversifikatsiya qilish va hedjirlash imkoniyatlariga ega bo'ladilar.

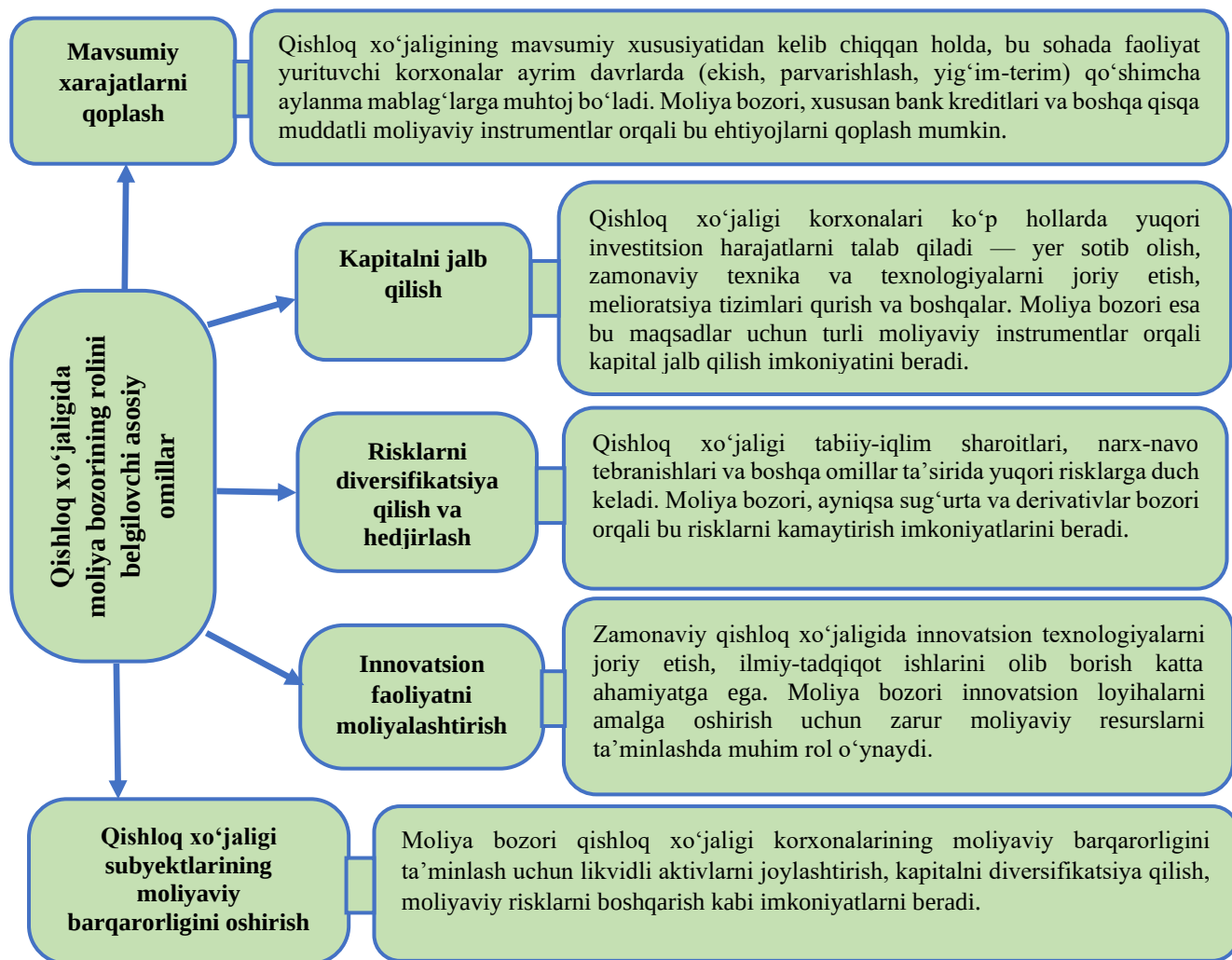
Shu bilan birga, moliya bozori qishloq xo'jaligining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, maxsus moliyaviy instrumentlar va mexanizmlar orqali qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy barqarorligini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va innovatsion rivojlanishni ta'minlash imkoniyatlarini beradi. Moliya bozorining samarali ishlashi qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jalb qilish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish va umumiy holda qishloq xo'jaligining investitsion jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi.

Moliya bozorining qishloq xo'jaligini moliyalashtirishdagi ahamiyati shundan iboratki, u bir tomondan, qishloq xo'jaligi subyektlarining moliyaviy resurslarini safarbar etsa, ikkinchi tomondan, sohaning o'zida yaratilgan moliyaviy resurslarni samarali joylashtirish va ko'paytirish imkoniyatlarini ta'minlaydi.

Qishloq xo'jaligini samarali moliyalashtirish har bir davlatning iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Dunyoning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarida qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlashda moliya bozorining turli xil mexanizmlari joriy etilgan. Jumladan, Amerika Qo'shma Shtatlarida qishloq xo'jaligini moliyalashtirish tizimi rivojlangan va diversifikatsiyalashgan. Bu tizim "Farm Credit System"¹⁴⁰ (FCS) kabi ixtisoslashtirilgan kredit institutlarini, AQSh

¹⁴⁰ <https://farmcredit.com>

Qishloq xo'jaligi vazirligining "Farm Service Agency"¹⁴¹ (FSA) dasturlarini, Federal sug'urta korporatsiyasi orqali davlat subsidiyalangan sug'urta dasturlarini va Chikago tovar birjasidagi derivativlar bozorini o'z ichiga oladi.

1-rasm. Qishloq xo'jaligida moliya bozorining rolini belgilovchi asosiy omillar¹⁴²

Yevropa Ittifoqida qishloq xo'jaligini moliyalashtirish "Umumiy qishloq xo'jaligi siyosati"¹⁴³ (Common Agricultural Policy, CAP) doirasida amalga oshiriladi. Bu yerda tijorat banklari, kooperativ kredit tashkilotlari (Niderlandiyada "Rabobank"¹⁴⁴, Fransiyada "Crédit Mutuel"¹⁴⁵), Yevropa investitsiya banki (EIB), subsidiyalashtirilgan kreditlar, Yevropa qishloq xo'jaligi kafolat fondi (EAGF) va Qishloq joylarni rivojlantirish yevropa fondi (EAFRD) muhim rol o'ynaydi.

Yaponiyada qishloq xo'jaligini moliyalashtirish davlat va kooperativ sektor sherikligiga asoslanadi. Yaponiya qishloq xo'jaligi kooperativlari (JA), Yaponiya qishloq, o'rmon va baliqchilik moliyalashtirish korporatsiyasi hamda Qishloq

¹⁴¹ <https://www.fsa.usda.gov/>

¹⁴² Muallif tomonidan tayyorlangan.

¹⁴³ https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en

¹⁴⁴ <https://www.rabobank.com/>

¹⁴⁵ <https://www.creditmutuel.fr/home/index.html>

xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik banki bu soha uchun moliyaviy xizmatlar ko'rsatadi. Hindistonda qishloq xo'jaligini moliyalashtirish mexanizmlari tijorat banklari ("Priority Sector Lending"¹⁴⁶ dasturi), regional qishloq banklari, Qishloq xo'jaligi va qishloq rivojlanish milliy banki (NABARD), mikromoliyaviy institutlar va "Kisan Credit Card"¹⁴⁷ kabi maxsus kredit kartalarini o'z ichiga oladi.

Braziliyada Milliy qishloq xo'jaligi kredit tizimi (SNCR), Braziliya milliy rivojlanish banki (BNDES), qishloq xo'jaligi obligatsiyalari (LCA) va CPR (Cédula de Produto Rural)¹⁴⁸ kabi instrumentlar qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda qo'llaniladi. Zamonaviy dunyoda qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda raqamli moliyalashtirish usullari ham keng qo'llanilmoqda. Bularga "Crowdfunding"¹⁴⁹ platformalari, "Peer-to-peer"¹⁵⁰ kreditlash, mobil banking kabi texnologiyalar kiradi.

Bundan tashqari, barqaror moliyalashtirish mexanizmlari ham rivojlanmoqda. "Yashil" obligatsiyalar¹⁵¹, iqlim o'zgarishlariga moslashuvchan moliyalashtirish va ta'sir investitsiyalari (Impact Investing) shular jumlasidandir. Qishloq xo'jaligini moliyalashtirish mexanizmlarini doimiy takomillashtirish, innovatsion moliyaviy instrumentlarni joriy etish va xalqaro tajribani mahalliy sharoitlarga moslashtirib qo'llash bu sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim shartidir.

Xorijiy mamlakatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda moliya bozori katta rol o'ynaydi. Bank kreditlari, sug'urta tizimlari, xususiy investorlar, davlat subsidiyalari va raqamli moliya xizmatlari orqali fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari kengaytirilmoqda. Ushbu mexanizmlar O'zbekiston kabi qishloq xo'jaligiga tayanadigan mamlakatlar uchun ham samarali bo'lishi mumkin. Shu sababli, xorijiy tajribalardan kelib chiqib, O'zbekistonda qishloq xo'jaligini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish va moliya bozorining imkoniyatlaridan to'liq foydalanish zarur.

MOLIYA BOZORINING INNOVATSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHDAGI O'RNI VA RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI

Aminov Farrux Farxadovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida innovatsion loyihalar har qanday mamlakat iqtisodiy o'sishining muhim drayveri hisoblanadi.

¹⁴⁶<https://cleartax.in/glossary/priority-sector-lending>

¹⁴⁷<https://sbi.co.in/web/agri-rural/agriculture-banking/crop-loan/kisan-credit-card>

¹⁴⁸<https://www.sicredi.com.br/site/blog/agronegocio/cedula-produto-rural-beneficios-agronegocio-prosperar/>

¹⁴⁹<https://www.crowdfunding.com/>

¹⁵⁰<https://www.spiceworks.com/tech/networking/articles/what-is-peer-to-peer/>

¹⁵¹<https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp/>